

LÉNÁR ANDOR: A Váci egyházmegye Hanauer Árpád István püspöksége idején. (1919–1942)**Pécs, Pécsi Püspöki Hittudományi Főiskola Pécsi****Egyháztörténeti Intézet, 2017. (Serie Historiae Dioecesis Quinqueecclesiensis XVI.) 336 old.**

Hanauer Árpád István nem tartozott a Horthy-kor legismertebb katolikus egyházi vezetői közé, amiben feltehetően komoly szerepet játszott introvertált alkata, visszahúzódó magatartása. Egyházkormányzati gyakorlata azonban mindenképpen megérdemli az utókor figyelmét, hiszen az általa irányított váci püspökség példája – amely a trianoni béke következtében az ország legnagyobb és legnépesebb egyházmegyéjévé vált – jól reprezentálja azokat a problémákat, amelyekkel a kor katolicizmusának szembe kellett néznie Magyarországon. A hatalmas kiterjedésű és heterogén szerkezetű egyházmegye egyaránt magában foglalt Budapest környéki nagyvárosokat – mint például Újpest és Kispest –, jellegzetes alföldi metropoliszokat – mint Kecskemét – és a komoly infrastrukturális problémákkal küzdő, lelkipásztorilag nehezen ellátható tanyavilágot. A népesség nemzeti és felekezeti szempontból ugyan kevésbé volt megosztott, mint az országos átlag, viszont a korábbi korszakokban lejátszódó hatalmas népességnövekedés következményei így is komoly kihívások elé állították az 1919-ben kinevezett Hanauer püspököt.

Az ő dilemmáiba nyújt betekintést Lénár Andor könyve, amelynek anyaga a fiatal történész 2015-ben, az Eötvös Loránd Tudományegyetemen megvédett doktori értekezésén alapszik. A kötet tartalma valóban megfelel a címének: nem a főpásztor személyére, hanem az egyházmegye kormányzására összpontosít, amivel tudatosan – és igen öröndetes módon – elszakad a hagyományos, püspök-életrajzokra építő egyházmegyetörténet-írástól. A könyv megírását alapos forrásfeltáró kutatások előzték meg, és így sokszínű megközelítést tettek lehetővé. A szerző kutatásokat folytatott a Vatikáni Titkos Levéltárban, a Váci Püspöki és a Prímási Levéltárban, egyes világi és magángyűjteményekben, továbbá érdekes forrásokat talált a hőmezővásárhelyi plébánia irattárában, és jó érzékkel hasznosította az egyházi sajtót is.

A kötet első fejezetei a téma forrásainak és szakirodalmának bemutatása után leírják az egyházmegye területét, valamint demográfiai, felekezeti és nemzetiségi viszonyait. A negyedik fejezet az egyházkormányzat rendszerét ismerteti, felvázolja az egyházi jogi környezetet, a püspöki aula szerkezetét és működését, majd áttér a váci püspöki udvar kulcsembereinek tevékenységére. Ebben a részben, mintegy húsz oldalon, kap helyet Hanauer Árpád István alakjának és pályaképének bemutatása is, amelyben – számos személyes visszaemlékezés mellett – kiemelt szerepet kap a vatikáni forrásanyag. Különösen érdekesek a székfoglalás körülményei, hiszen a Szentszék, tekintettel a belpolitikai viszonyokra, 1919-ben a főkegyúri jog figyelembe vétele nélkül nevezte ki Hanauert, ami kezdetben nem könnyítette meg helyzetét. A vatikáni forrásanyag továbbá igen izgalmas betekintést nyújt a püspökjelöltek kiválasztásának folyamatába, az értékelés szempontjaiba is. A fejezet ezután ismerteti az egyházigazgatás alsóbb szintjeit, a főesperességek és esperességek rendszerét, illetve a plébániai hálózat jellegzetességeit. Az ötödik egység az egyházmegyei zsinatok jelen-

tőségére világít rá: ezek tízévenkénti megrendezését az 1918-ban életbe lépő egyházi törvénykönyv tette kötelezővé, Hanauer pedig következetesen ragaszkodott az előírás betartásához, hiszen 1921-ben – az országban elsőként –, valamint 1930-ban is zsinatot tartott, és 1940-re is tervbe vett egyet, igaz, erre végül betegsége következtében nem került sor. A szerző végigkíséri az események előkészítését és lezajlását, elemzi a zsinati dekrétumok fő jellemzőit, és ezek hatására, jelentőségére az egyes részterületek kapcsán a következő fejezetekben is sűrűn utal. A hatodik rész az egyház-kormányzati intézkedések súlypontjait határozza meg, részletesen bemutatva a papnevelés reformját, a főváros környékének, illetve a tanyák lelkipásztori ellátásának tudatos, elsősorban az infrastruktúra kiépítésére koncentráló megújítását. A hetedik fejezet azt a szerepet ismerteti, amelyet a váci papság a politikában játszott, egyaránt kitérve a papság felsőházban és a képviselőházban, illetve a vármegyei, városi és községi önkormányzatoknál végzett munkájára. A nyolcadik fejezet az egyház társadalomszervezési törekvéseit, az egyesületi élet különböző formáit részletezi az Actio Catholicától a különböző hitbuzgalmi egyesületeken át a szociális mozgalmakig és a nagygyűlésekig. A kilencedik rész a lelkipásztorkodás területeit és eszközeit (így a templomi igehirdetést és a katekézist, a hitoktatást, a népmissziókat, a lelkigyakorlatokat és a missziós egyesületeket) veszi számba, az utolsó fejezet pedig az egyházmegyei katolikus sajtó jellemzőit tárja fel.

Lénár Andor könyvének legnagyobb erőnye az újszerű megközelítés, a tematikai sokszínűség és a rendkívüli adatgazdagság, amely fontos alapművé teszi a régió egyház- és helytörténetével foglalkozó kutatók számára. Az adatbőség itt-ott talán az olvassmányosság rovására is ment, ám a szerző igen jó érzékkel mindent megtett azért, hogy segítse az olvasókat a tények értelmezésében. Ezt a célt szolgálja a gondosan összeállított függelék is, amelyben az életrajzi kislexikon és a fényképmelléklet mellett külön kiemelendők az egyházmegye népességének összetételét szemléltető térképek, a demográfiai folyamatokat látványosan megragadó grafikonok, illetve táblázatok. A szövegnek nagy előnyére válik, hogy a szerző a gazdag forrásbázisnak hála gyakran több nézőpontból is meg tudja világítani egyes kérdések hátterét. Tanulságos például, amikor bemutatja a püspök elvárásait a központi egyház-kormányzati iratok, a körlevelek, a zsinati határozatok és a (csak a vatikáni gyűjteményekben fennmaradt) ad limina-jelentések alapján, majd ezek mellé teszi a historia domusokból a megvalósítást dokumentáló forrásokat. Bármilyen fontosnak is tűnt például elvi megfontolásból a hívek egyesületekben való tömörítése, ha a gyakorlatban a lelkipásztor azzal a problémával szembesült, hogy egyleti tagságot csak a világiak kisebbsége vállalt. Így hiába tartott egy kecskeméti klerikus vásárnap délutánonként akár 3-4 egyesület számára is gyűlést, „megtörtént, hogy mire a pap megérkezett fiákeren vagy kerékpárral egy másik egyesület gyűléstermébe, csaknem ugyanazok ültek előtte, mint egy órával korábban az előző összejövetelen egy másik helyszínen”. (177–178. old.)

Az egyes részfejezetek meggyőzően mutatják be témáikat, azonban a kötet által nyújtott összkép mégis némileg töredékesnek hat. Ennek oka talán az lehet, hogy a szerző kevésbé merített a korszakra vonatkozó egyetemes egyháztörténet-írás eredményeiből, lemondott az általuk kínált elméleti keretről, és munkáját nem helyezte a korszak nagyobb összefüggése-

ibe. Ez azért lehetett volna nagyon hasznos, mert a váci egyházmegye helyzetére jól illenek a nemzetközi kutatás megállapításai. A svájci Urs Altermatt például a „hívek második megfegyvelésének korszakaként” tekint az 1850 és 1950 közötti idősakra, amelyben a modernitás kihívásaival szembesülő hierarchia Európa-szerte azzal próbálkozott, hogy a klérus és a világi hívek ellenőrzésének fokozásával és az egyesületi háló megteremtésével szilárdítsa meg az egyház helyzetét. A kontroll kiterjesztésére való törekvés jól körülírja Hanauer Árpád István egyházkormányzatának lényegét is, aki egyebek mellett a zsinatok rendszeres összehívásával és a rendelkezések betartásának ellenőrzésével, a papképzés reformjával, az esperesi kerületek számának növelésével, az ügyintézés hivatalos formáinak előírásával, a rendszeres papi gyűlésekkel, a statisztikák, éves jelentések kötelezővé tételével, a hívekről vezetett állandó nyilvántartás megkövetelésével igyekezett helyreállítani a rendet, amelyet egyházmegyéjében alaposan megtéptak 1918–1919 viharos eseményei. Hanauert azonban – mint Lénár Andor remek munkájából kiderül – lelkipásztori elhivatottsága megóvta a túlzások veszélyétől, és azt igyekezett tudatosítani környezetével, hogy az ellenőrzés nem jelenthet önmagáért való szigort, a kontrollnak mindig az alárendeltek lelki javát kell szolgálnia. Pályafutása egyik csúcspontján, az 1921-es zsinaton tartott beszédében atyailag figyelmeztette papságát: „aki híveit mindig csak szidja, olyan, mint egy láncra vert komondor: senki sem fél tőle, de mindenki kerüli”. (93. old.)

(ism.: *Klestenitz Tibor*)